

Magdalena Strzelczyk, Piotr Lis
 Politechnika Łódzka
 Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska
 KNSA „IX Piętro”

Raport z XX Wyprawy Naukowej Studentów Architektury Politechniki Łódzkiej w Karpaty Wschodnie – Huculszczyzna 2018

Artykuł opowiada o wyprawie studentów drugiego roku architektury z Politechniki Łódzkiej na praktyki z inwentaryzacji architektonicznej na Ukrainie Zachodniej. W tekście zostają przedstawione główne cele naszej wyprawy, nasze przygotowania do niej, relacje z podróży oraz podsumowanie naszych doświadczeń. Wyprawę można podzielić na dwa etapy. Pierwszy to dokonanie inwentaryzacji cerkwi. Drugi to wędrowka w Karpaty, gdzie przez kilka dni obcowaliśmy z dziką, mającą niemal charakter pierwotny przyrodą na huculskiej Połoninie.

słowa kluczowe: cerkiew, inwentaryzacja, badania etnograficzne, Huculszczyzna.

XX Jubileuszowa Wyprawa Naukowa Studentów Architektury Politechniki Łódzkiej w Karpaty Wschodnie – HUCULSZCZYŻNA 2018 odbyła się w dniach 8-25 lipca 2018 roku. Wzięło w niej udział dwudziestu studentów i dwóch opiekunów. W naszym instytucie badania terenowe rozpoczęły się w roku 1995, a od 1998 roku głównym tematem prac pomiarowych stała się inwentaryzacja pomiarowa drewnianych cerkwi huculskich na obszarze zarówno dawnej Galicji, jak i na Huculszczynie zakarpackiej oraz bukowińskiej. Dzięki tym wyprawom zgromadzona została bardzo duża ilość informacji na temat tamtejszej drewnianej architektury cerkiewnej – do tej pory zmierzonych zostało 155 obiektów (stan na grudzień 2018 r.).

Przygotowania do wyprawy

Przed przystąpieniem do wyprawy wszyscy uczestnicy wzięli udział w szkoleniu z zakresu technik inwentaryzacyjnych. Otrzymali też od opiekunów tzw. „ściągi”, zawierające schematy wymiarowania i liczne komentarze, które usprawniły naszą pracę. Ważnym punktem wyprawy było również opracowanie preliminarza, znalezienie źródeł dofinansowania oraz przygotowanie niezbędnego sprzętu.

Obszar prowadzonych badań

Badania od pewnego już czasu odbywają się poza etnograficznymi granicami Huculszczyny – na północ i północny wschód od niej, czyli na obszarach historycznego Pokucia. Zmierzono piętnaście cerkwi w rejonach kołomyjskim i śniatyńskim. Jedenaście spośród obiektów pochodzi z II połowy XIX wieku (Czechowa, Zebranówka, Hańkowce, Krasnostawce, Podwysoka, Kielichów, Zawale, Tuczały, Nowosielica, Roztoki-Pasieczny). Dwie cerkwie pochodzą z I połowy XIX wieku (Bełełuja, Popielniki), zaś dwie ostatnie z I połowy XX wieku (Trofanówka, Wyżenka).

Usytuowanie cerkwi w terenie

Tereny cerkiewne położone są zazwyczaj w istotnym punkcie wsi, na wzniesieniu, otoczone ogrodzeniem z bramką zaopatrzoną często w dwuspadowy daszek. Wokół cerkwi znajduje się cmentarz, którego granica oddalona jest o kilkanaście metrów, a najbliższe usytuowane nagrobki należą do najstarszych¹. Charakterystycznym elementem towarzyszącym cerkwiom są wolnostojące, dwu- lub trzykondygnacyjne dzwonnice, założone na planie czworo- lub ośmioboku, z wieńczącym je dachem wielospadowym lub kopułą. Czasem naprzeciw wejścia głównego do cerkwi pojawiają się krzyże misyjne.

Cerkwie

Mimo iż badane obiekty znajdują się poza etnicznym terenem Huculszczyzny, zachowują one morfologiczne cechy cerkwi huculskiej. Bożnice te wznoszone były w konstrukcji wieńcowej. Jest to zwykle trójdzielne założenie centralne na planie krzyża greckiego, składające się z babinca (wg tradycji części przeznaczonej jedynie dla kobiet), nawy (przeznaczona dla mężczyzn) wraz z ramionami bocznymi oraz prezbiterium – miejsca sacrum, dostępnego jedynie dla duchownych i mężczyzn. Do wnętrza prowadzą najczęściej dwa wejścia: główne od zachodu i boczne od południa, często jest jeszcze wejście dodatkowe, prowadzące do prezbiterium².

Ryc. 1. Pięciokopułowa cerkiew z powiększonym zrębem nawowym w Trofanówce
Fot. Wojciech Pardala

¹ W. Witkowski, *Architektura Huculszczyzny*, [w:] Góry Huculszczyzny. Przewodnik, który łączy, red. Wielocha A., Kraków 2006, s. 127.

² W. Witkowski, *Cerkiew huculska – szkic do portretu*, [w:] Drewniane budownictwo sakralne w górach, red. Wójcik A.W., Kraków 2001, s. 145-174.

Kwadratowe zwieńczenie części środkowej przechodzi u góry w ośmioboczny bęben, a następnie w zrębową kopułę o stosunkowo płaskich powierzchniach, zaokrąglonych jedynie u nasady. Wieńczy ją ślepa latarnia zakończona tzw. cebulką z krzyżem. Pozostałe cztery ramiona krzyża przykrywa zazwyczaj dwuspadowy dach przyczółkowy (czasem spotykane kolejne kopuły). Całą budowlę opasuje daszek wsparty za pośrednictwem płatwi na rysiach, który chroni ściany zrębu przed zamakaniem³.

Typy planów cerkwi

W czasie tegorocznej wyprawy zinwentaryzowane obiekty zaklasyfikowano do 2 typów planów wyróżnionych przez Brykowskiego⁴:

– cerkwie na planie zbliżonym do krzyża greckiego z dobudowanymi w późniejszym okresie pomieszczeniami pomocniczymi:

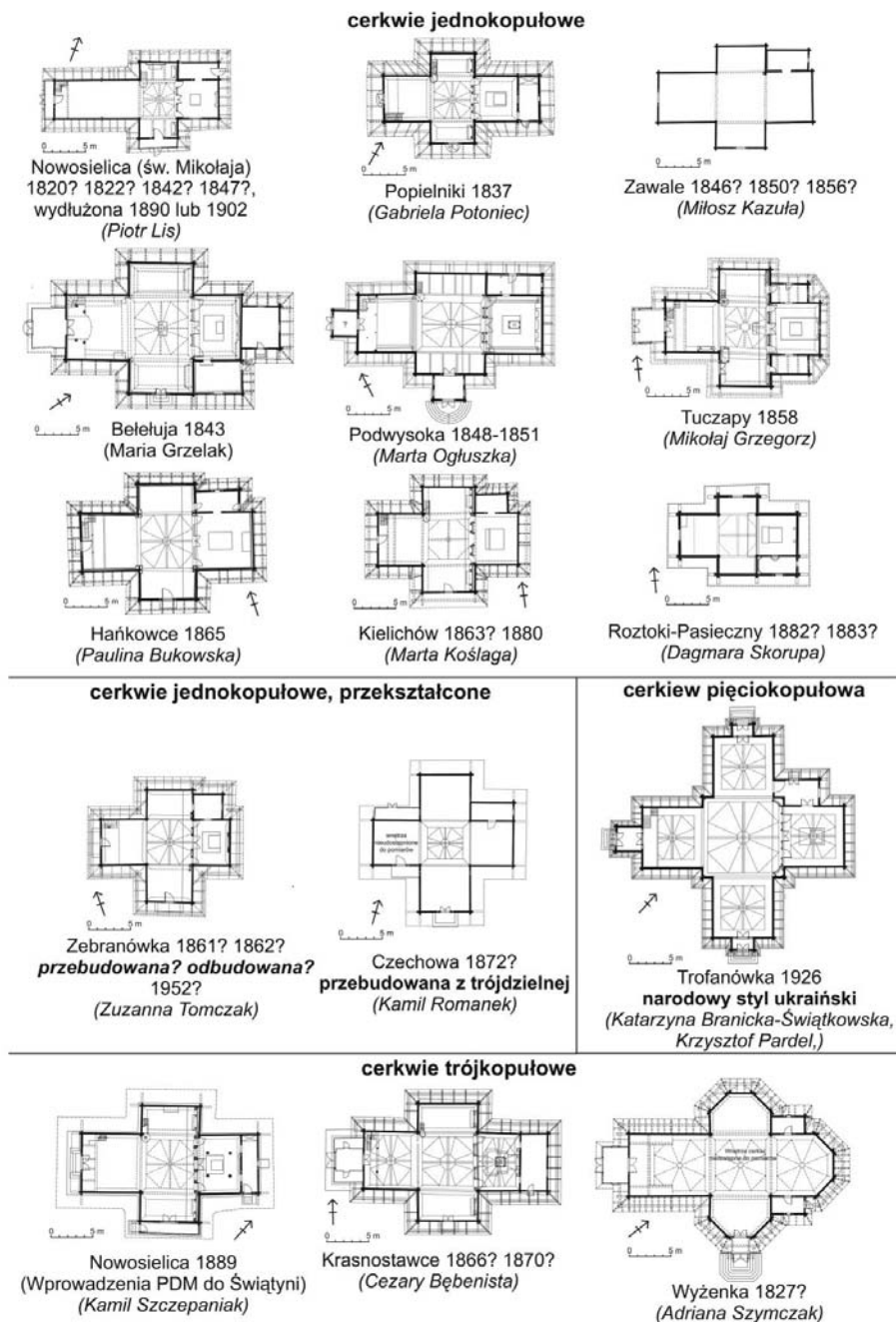
Czechowa, Cerkiew pw. Pokrow Przenajświętszej Bogurodzicy, 1872 r.,
Zebranówka, Cerkiew p.w. św. Paraskewy, 1861-1862 r.,
Hańkowce, Cerkiew p.w. Zaśnięcia Przenajświętszej Dziewicy Maryi, 1865 r.,
Krasnostawce, Cerkiew p.w. św. Archanioła Michała, 1866-1867 r.,
Podwysokie, Cerkiew p.w. Pokrow Przenajświętszej Bogurodzicy, 1851 r.,
Kielichów, Cerkiew pw. Podniesienia Krzyża Św., 1880 r.,
Zawale, Cerkiew pw. św. Archanioła Michała, 1850-1856 r.,
Tuczapy, Cerkiew p.w. Narodzenia Chrystusowego, 1858 r.,
Nowosielica, Cerkiew parafialna Wprowadzenia Przenajświętszej Dziewicy Maryi do Świątyni, 1884-1889 r.,
Nowosielica, Cerkiew d. filialna p.w. św. Mikołaja, 1854.,
Roztoki-Pasieczny, Cerkiew p.w. św. Kosmy i Damiana, 1883 r.,
Bełełuja, Cerkiew p.w. Zaśnięcia Przenajświętszej Dziewicy Maryi, 1763 r.,
Popielniki, Cerkiew p.w. Zmartwychwstania Pańskiego, 1837 r.,
Wyżenka, Cerkiew p.w. św. Mikołaja, 1927 r.

– cerkiew na planie krzyża z kwadratowym zrębem nawowym o boku większym od długości boków kwadratów ramion bocznych (cerkiew z powiększonym zrębem nawowym), z dobudowanym przedsionkiem i pomieszczeniami pomocniczymi

Trofanówka, Cerkiew pw. Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy, 1926 r.

³ P. Karbownik, M. Mikina, A. Królewicz, *Huculskie cerkwie z ery drewna w czasach blachy i plastiku – czyli co zastała na Ukrainie XI Wyprawa Naukowa Studentów Architektury Politechniki Łódzkiej w Karpaty Wschodnie*, II i III Sympozjum Kół Naukowych Wydziału Budownictwa Architektury i Inżynierii Środowiska, Łódź 2008, s. 125-131.

⁴ R. Brykowski, *Drewniana architektura cerkiewna na koronnych ziemiach Rzeczypospolitej*, Warszawa 1995, s. 92-95.

Schematy cerkwi dokumentowanych w trakcie wyprawy w 2018 r.

Ponadto kończono dokumentację z poprzednich lat:
Worochta (Daria Włodarczyk), Szeparowce (Magdalena Strzelczyk), Majdan Średni (Marcin Zięba)

Ryc. 2. Opracowanie Włodzimierz Witkowski

Dokumentacja

Z punktu widzenia studentów głównym celem wyprawy była nauka profesjonalnej inwentaryzacji architektonicznej.

Na miejscu podzieliliśmy się na dwa zespoły pomiarowe. Jeden pod kierunkiem dr. inż. arch. Włodzimierza Witkowskiego, drugi pod kierownictwem dr. inż. arch. Wojciecha Pardały. Na pomiar jednego obiektu mieliśmy jeden dzień. Pomiaru wykonywane były metodą analogową przy pomocy m.in. dalmierzy laserowych, miarek, taśm. Do naszych metod pomiarowych należały:

- metoda ciągu pomiarowego,
- metoda pomiaru bezpośredniego,
- wprowadzenie płaszczyzny wspomagającej (tzw. „horyzont”),
- wprowadzenie dodatkowej triangulacji – metoda poligonu.

W trakcie pracy całego zapisu dokonywaliśmy na tzw. „notatach terenowych”. Były to rysunki, na podstawie których sporządzana jest potem fachowa dokumentacja przy pomocy programów komputerowych (we wcześniejszych latach dokumentacje sporządzane były również odręcznie). Na pełną dokumentację składają się: rzut przyziemia, przekroje poprzeczny oraz podłużny oraz cztery elewacje.

Ryc. 3. Wprowadzanie płaszczyzny wspomagającej – horyzontu

Fot. Wojciech Pardała

Równocześnie podczas wyprawy wykonywana jest pełna dokumentacja fotograficzna, na którą składają się:

- zdjęcia metryczne ze statywu lub z ręki, możliwie najbardziej zbliżone do ortofotografii oraz zdjęcia perspektywiczne,
- zdjęcia detali.

[illegible]

92

Wyprawa w góry

Po zakończonych pomiarach cerkiewnych całą grupą udaliśmy się do zaprzyjaźnionej rodziny państwa Droniaków, gdzie mogliśmy zobaczyć muzeum kultury huculskiej prowadzone pana Iwana Droniaka oraz gdzie mieliśmy czas, by zregenerować siły przed wyprawą w jedne z najdzikszych gór Europy.

Naszą górską przygodę rozpoczęliśmy od kilkugodzinnej podróży Zilem – ciężarówką przewożącą ludzi do pracy wysoko w góry. Po drodze zatrzymaliśmy się, aby zobaczyć Klauzę Arcyksięcia Rudolfa w Perkałabie. Jest to ogromnych rozmiarów ziemno-drewniana zaporę wodną zbudowaną przez włoskich jeńców w XIX w. Po obejrzeniu tej niezwyklej konstrukcji kontynuowaliśmy naszą podróż w kierunku Połonin. Po dotarciu w wyznaczone miejsce wspólnie przygotowaliśmy posiłek, rozbiliśmy namioty oraz rozpaliliśmy ognisko. Następnego dnia z samego rana wyruszyliśmy w góry.

Podczas naszej górskiej przygody pogoda nie była dla nas łaskawa. Zmagaliśmy się z ciągłymi opadami deszczu oraz ciężkim, wilgotnym powietrzem. Największą trudnością wyprawy były grząskie, błotniste trasy, które przemierzaliśmy obciążeni ogromnymi plecakami. Zła pogoda zmusiła nas do noclegu w opuszczonej oborze. Aura okazała się zbyt uciążliwa, by kontynuować wyprawę. Wycieczka w góry skończyła się wcześniej, niż planowaliśmy.

Ryc. 5. Na górskim szlaku. Fot. Magdalena Strzelczyk

Uczestnicy XX JUBILEUSZOWEJ WYPRAWY NAUKOWEJ STUDENTÓW ARCHITEKTURY W KARPATY WSCHODNIE HUCULSZCZYNA 2018

Studenci: Cezary Bębenista, Katarzyna Błaszczyk, Katarzyna Branicka-Świątkowska, Paulina Bukowska, Mikołaj Grzegorz, Maria Grzelak, Miłosz Kazuła, Marta Koślaga, Piotr Lis, Marta Ogłuszka, Krzysztof Pardel, Gabriela Potoniec, Kamil Romanek, Magdalena Strzelczyk, Kamil Szczepaniak, Adrianna Szymczak, Dagmara Skorupa, Zuzanna Tomczak, Daria Włodarczyk, Marcin Zięba.

Opiekunowie: dr inż. Włodzimierz Witkowski, dr inż. Wojciech Pardała.

Ryc. 6. Tegoroczna huculska ekipa w pełnej krasie
Fot. Wojciech Pardała

Bibliografia

Brykowski R., *Drewniana architektura cerkiewna na koronnych ziemiach Rzeczypospolitej*, Warszawa 1995.

Adamska Z., *Rola studenckich inwentaryzacji architektoniczno-budowlanych huculskich budynków drewnianych*, [w:] *Huculszczyzna w badaniach młodych naukowców*, red. Troll M., Warchalska, A., Kraków 2011.

Witkowski W., *Cerkwie*, [w:] *Huculszczyzna 2017. XIX Wyprawa Naukowa Studentów Architektury Politechniki Łódzkiej w Karpaty Wschodnie*, red. Błaszczyk K., Witkowski W., Łódź 2018, s. 15-53

Krukar W., Troll M., *Czarnohora. Mapa turystyczno-nazewnicza 1:50000*, Krosno 2013.

The 20th Jubilee Scientific Expedition Of The Students Of Architecture At The Technical University Of Lodz To The Eastern Carpathians – Huculszczyzna 2018

Summary

The article is about an expedition of second-year students of architecture from the Lodz University of Technology to practice architectural inventory in Western Ukraine. The text presents the main goals of our expedition, our preparation for it, reports from the trip and a summary of our experiences. The expedition can be divided into two stages. The first one is to make an inventory of the orthodox churches. The second is a hike to the Carpathian Mountains, where for a few days we interacted with wild, almost primeval nature, in the Hutsul Polonin.

Recenzował dr hab. inż. arch. Radosław Barek